

centre d'un pagus important almenys des del S. I a.C.; amb forma ferma, i invariable, del nom; i constant que ja era així i s'havia només despoblada per la invasió sarraïna; com el coneixement que els romans (des del S. I a.C.) demostraren del lloc i n'exploten la sal: tot dóna bona base per admetre que el nom *Cardona*, ja existiria en temps romans.

Llavors seria potser en forma bastant anàloga. Podria ser un nom ibèric de la sèrie dels *Barcelona*, *Taragona*, *Alarona*, *Narbona*, *Carcassona*, *Carmona*, *Lisbo(n)a*, que llavors ens consten, ben coneguts en forma tan conseqüent com *Barcino*, *-onis*, *Tarraco*, *-onis*, *Iluro*, *Narbo*, *Carcasso*, *Carmo*, (*U*)*lisipo*, *-onis*, i d'altres. És versemblant, i també és ben lícit suposar que aquí es partís també d'una base *CARDO, -ONIS. Això, però, menys segur, car en altres casos de *-ona*, no tenim dades prou segures de la forma en *-o* (*Celso*? *Celso*?; *Aeso*? al costat de *Solso*, *Isona*), o viceversa (*Lauro*). En tot cas l'origen ibèric és ben versemblant.

No diríem, però, que sigui segur. Sobretot perquè a la Itàlia Antiga hi hagué almenys un nom de població ben semblant. Els autors oscil·len entre la forma *Crotona* i *Cortona*, tan pròxims a la nostra, i fins *Kroton*, en nominatiu. Avui *Crotona* en el Centre-Sud d'Itàlia: base d'operacions contra Hanníbal en la segona guerra púnica; escrit així en Titus Livi (XXIV, ed. Egbert, p. 273), però d'altra banda amb *or*: una *Cortona urbs* i *Montes Cortonenses* prop del llac Trasimeno (id. XXII, 4.1).

En fonts etrusco-romanes consta *Cortona* (Schulze, *Zur Geschichte Lateinischer Eigennamen*, 76, 574). Pieri (*Top. dell'Arno*, 12, 9) la situa al SE. d'Arezzo, i l'altra entre Arezzo i Florència. La seva existència consta des de força abans: ja en Heròdot, Hel·lànic i Dionís d'Halicarnassos. Aquells l'anomenen *Κρότων*. acus. *Κρότωννα πόλιν*, gen. *Κρότωνος* (var. ms. *-ώννα*): Her. I, ed. Legrand, 57.4, 57.14; Dionís (I, 29) anomena *Κροτωνιάται* els seus habitants, però també usà la forma *Κόρτων* parlant de la seva fundació. Segons Heròdot hauria estat fundada pels pelasgs (poble de raça epítirrenica, no afí dels indoeuropeus ni etruscs), i després dominada pels etruscs.

Altres creuen, en canvi, que ve realment de la llengua etrusca, com admet Pieri i crec ja Schulze, car aquell el fa venir d'un gentilici perdut etr. *Curou* o *Curouna*; i almenys dóna un indici bastant sòlid del seu indigenisme, o gran arrelament, a Toscana, citant un *Cortolla* de Citti di Castello (*AGI IX*, 456n.) que en pressuposa un dim. *CORTONULA. En fi Krahe cita «l'antic *Kroton*» dels Brutti (Abruzzi), com testimoni de mot illiri (doncs indoeuropeu?) igual que els sicilians Siracusa i *Acragantum* = Agrigento (*Die Indogermanisierung Griechenlands und Italiens*, p. 44).

En conclusió es veu que aquest topònim, ja antiquíssim a Itàlia, allí es digué de diversos llocs, sobretot cap al SE. d'Etrúria, però potser també més al Sud. A base d'això podríem suposar que tingués un origen mediterrani, epítirreni. I llavors són possibles dues interpretacions, quant a *Cardona* o altre nom hispà-

nic: que aquests en fossin parents, com a noms pre-ibèrics, de la mateixa nissaga, o que els hispànics fossin importats d'Itàlia (com *Benavent* etc.).

En terra ibèrica hi ha notícia d'un *Cortona* que hi coincideix: Tovar admet la segona alternativa: «repi-ten nombres de Etrúria una *Succosa*, en la via de Huesca a Lérida, y una *Cortona* en el *conuentus* zaragozano» (*Discurso de Recepción en la R. Ac. Esp.* 1968, p. 40); però aquesta situació no està establerta fermament, i altres posen aquesta *Cortona* més a llevant, fent-la coincidir amb *Cardona* (geògrafs no filòlegs, J. Perthes), que correspon al *conuentus tarraconensis*, no pas al de Saragossa.

La importació manca de tota prova, i el parentiu originari ha de restar també com una hipòtesi vaga. Com a lingüistes podem reconèixer que un canvi de *Cortona* en *Cardona* és concebible fonèticament i ni tan sols es pot qualificar de forçat; majorment havent-hi la possibilitat que hi hagués alguna variant en el detall fonètic, com ho hem constatat en el *Cortona/Crotona/Croton* itàlic. La dissimilació *o-ó > a-ó* no té res d'inaudit [*LOCUSTA*/*llagosta*, *COMMUTARE > camodar*, *ILURONE > Alaró(na)*]; hi ha passera fonètica corrent de *kra:* a *kar:*, de *kor:* a *kro:* i viceversa etc.; la *-t-* esdevé *-d-* (almenys, normalment, entre vocals); i al capdavant la relació recíproca entre oclusives sordes i sonores —i *fortes/lenes*— és ben probable que fos diferent entre ibèric i itàlic, donant peu, en boca romana, a alguna adaptació només aproximada.

En fi sempre hi hauria el recurs d'admetre que un *Cortona* o **Kartona* passà a *Cardona* per influència del nom del riu *Cardener*, que passa per *Cardona* i, com hem demostrat, en té etimologia independent, amb inicial *Card-* des de sempre.

En definitiva no està demostrat que hi hagi filiació de *Cardona* i el seu nom amb el mal situat *Cortona* hispànic; encara menys es pot provar la connexió amb el (o els) *Cortona/Croton(a)* itàlics. Tot això resta més incert i hipotètic encara que un *CARDONA o *CARDO, -ON ibèric; i almenys pel temps present podem acceptar que és un nom ibèric, certament pre-romà i arrelat en el lloc des de temps remots.

Dins l'àmbit de la nostra llengua ha quedat establert que no té relació genètica amb *Cardener*; ni, almenys directa, amb *Cardó*. La terminació *-ona*, més que difícil, fa increïble, derivar-lo del nom de planta *card*, ll. *CARD(U)S*. Tampoc es pot creure que en ibèric hi hagués una arrel parenta, inconnexa amb aquest fitònim llatí, que es deriva inobjectablement del verb *carrère* 'cardar' (+ *-DU-* o *-(I)DU-*); ben bé com, en sentit invers, *cardar* és derivat de *CARDUS*; ara bé *carrere* (< *carse-*) prové de l'arrel *KARS-* 'rascar, gratar', comuna en les llengües indoeuropees. No hi ha, doncs, cap versemblança que aquest nom de planta o quelcom relacionat, es pogués trobar en ibèric o altre llenguatge pre-romà hispànic. En fi cal atènyer-se, doncs, al diagnòstic ibèr. *CARDO(NA)*.

El nom de *Cardona* es repeteix en altres comarques catalanes, però és de creure que pertot sigui com suc-